

**Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
(вулиця Січових Стрільців, 52А, м. Київ, 04053)
доктору психологічних наук, професору
Олені Іванівні Бондарчук**

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію *Єфімової Анни Григорівни «Особливості соціально-психологічної адаптації українців до вимушеної міграції в умовах війни»*, поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія»

Рецензент – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління і проєктного менеджменту ДЗВО «Університет менеджменту освіти» В. М. Івкін

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність теми дисертації А. Г. Єфімової зумовлена тією суспільно-політичною кризою, що відбувається наразі в Україні. У перші місяці війни багато українців були вимушені податися до міграції і наразі у ній перебувають. І саме питання їх соціально-психологічної адаптації у країнах в'їзду стають актуальними для сучасної української психологічної науки. Зарубіжними науковцями проблеми адаптації вимушених мігрантів також освітлюються, але існуючих наукових розвідок не достатньо для побудови моделі адаптації, акультурації та асиміляції вимушених мігрантів з усіма їх психологічними особливостями та контекстом самої вимушеної міграції. Тому я вважаю тему, обрану здобувачкою, надзвичайно актуальною.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації. У дисертації А. Г. Єфімової проведений глибокий аналіз соціально-психологічних механізмів адаптації мігрантів. Авторка виділила ключові чинники, що

впливають на процес адаптації, та описала специфіку психологічних стратегій подолання труднощів у вимушених переселенців. Дослідження здобувачки ґрунтується на емпіричних даних, які розширюють розуміння адаптаційних процесів. Здобувачка визначила нові закономірності впливу соціальних факторів на психологічний стан мігрантів, а також запропонувала практичні рекомендації щодо підтримки адаптації. Також вона розробила та апробувала програму оптимізації соціально-психологічної адаптації вимушених мігрантів, що несе і велику практичну цінність її науковим доробкам.

У дисертації А. Г. Єфімової представлено суттєво відмінну, нову теоретичну концепцію соціально-психологічної адаптації вимушених мігрантів. Зокрема акцент її наукових розвідок зміщений на внутрішню обумовленість цих процесів. А. Г. Єфімовою представлена, науково та емпірично обґрунтована інноваційна системно-інтерсуб'єктна модель соціально-психологічної адаптації вимушених мігрантів.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків, рекомендацій, які захищаються.

Проведений у дисертації аналіз зарубіжних і вітчизняних наукових джерел та обробка емпіричних даних свідчать про обґрунтованість висновків.

У вступі викладено обґрунтування актуальності теми, огляд стану її наукової розробки, чітко визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження. Наголошено на науковій новизні й практичній значущості результатів, а також наведено відомості щодо апробації основних положень дисертації.

Перший розділ «Наукові засади дослідження соціально–психологічної адаптації особистості» присвячено ґрунтовному теоретичному аналізу психологічної адаптації до нових соціальних умов. На особливу увагу заслуговують представлені зміст, структура, рівні та чинники соціально–психологічної адаптації вимушених мігрантів, спираючись на які стало можливим глибоко дослідити означений процес і окреслити вектори його

оптимізації. Обґрунтовано системно-інтерсуб'єктний підхід до адаптації вимушених мігрантів і представлено їхню психологічну характеристику.

Другий розділ «Організація та результати емпіричного дослідження соціально–психологічної адаптації українців до вимушеної міграції в умовах війни» висвітлює концептуальні та методологічні засади дослідження. Визначено роль суб'єктності у процесі адаптації та обґрунтовано вибір методичного інструментарію. Емпіричні дані підтверджують, що добровільні мігранти реалізують активну модель адаптації, що базується на ресурсності, суб'єктності, психологічному благополуччі та здатності до інтерсуб'єктної взаємодії. Натомість вимушені мігранти характеризуються пасивною моделлю адаптації, відмітними ознаками якої є низька толерантність до невизначеності, емоційна лабільність, депресивні стани, спонтанна агресивність і недостатня саморегуляція.

Третій розділ «Методика оптимізації соціально–психологічної адаптації українців до міграції в умовах війни» присвячено обґрунтуванню моделі психологічного супроводу соціально–психологічної адаптації українців до міграції під час війни і її втіленню у програму тренінгу для підтримки адаптаційного процесу. Результати її апробації даної програми засвідчили ефективність запропонованого підходу, що виражається у позитивній динаміці показників соціально–психологічної адаптації, суб'єктності, психологічного благополуччя у українців, що брали участь у апробації програми в експериментальній групі. Натомість у контрольній групі такої позитивної динаміки зафіксовано не було.

Наукові висновки А. Г. Єфімової логічне аргументовані та базуються на широкій доказовій базі. Методологія дослідження відповідає сучасним вимогам, що забезпечує надійність отриманих результатів.

Повнота викладення результатів в опублікованих працях. Авторка активно публікувала результати своєї роботи у наукових журналах, що свідчить про достатню апробацію дослідження та його наукову цінність.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності.

Дисертація А. Г. Єфімової написана із дотриманням принципів академічної доброчесності, відсутні ознаки плагиату або некоректного використання джерел.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Проведене дисертаційне дослідження та отримані результати заслуговують на позитивну оцінку, проте вважаємо доречним окреслити дискусійні положення та висловити зауваження та побажання щодо змісту роботи.

1. У роботі виявлено дві моделі соціально-психологічної адаптації вимушених мігрантів. Разом з тим, на наш погляд, доцільно більш чітко визначити змістові відмінності між даними моделями.

2. Також дисертантка стверджує, що соціально-психологічна адаптація – це динамічний процес, але у теоретичній моделі це не відображено, зокрема, схема показує окремі блоки: «Зміст», «Прояви», «Чинники». Однак вона не ілюструє, як саме ці блоки взаємодіють між собою. Зокрема, як «соціально-демографічні чинники» впливають на «прояви адаптації» або як «особистісні чинники» формують «зміст адаптації».

3. Було б корисно розглянути довгострокові ефекти адаптації та можливі шляхи подальшої реінтеграції переселенців і зазначити їх у моделі оптимізації соціально-психологічної адаптації, що представлена у третьому розділі.

Наведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного наукового дослідження.

Висновок. Дисертаційне дослідження Єфімової Анни Григорівни на тему «Особливості соціально-психологічної адаптації українців до вимушеної міграції в умовах війни» виконано на належному науковому рівні, за змістом і рівнем відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії,

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, є цілісним, самостійним дослідженням, що характеризується науковою новизною, теоретичним та практичним значенням, і може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій раді на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія.

Рецензент

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри публічного управління і проектного менеджменту

ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

В.М. Івкін